

scriptum et nuncupativum, solemne et non solemne, publicum et iudiciale, ad pias causas et commune, privilegiatum et non privilegiatum.

b) Legatum est donatio quaedam a defuncto relicita, et ab herede praestanda.

659. Haud sane nos latet, nos in his causis beneficialibus ita esse versatos ut plura vix innuere, plura etiam omittere necesse fuerit. Brevis enim haec complexio hunc sibi scopum praestituit, ut qui dein ad Decretalium libros evolvendos accedant perfectioremque iuris notitiam exquirant, non omnino hospites ac peregrinos in iis sese inventiant.

SECTIO II.

De causis matrimonialibus.

§. I. Notiones praeviae ad tractationem causarum matrimonialium.

660. Causae matrimoniales ex catholica doctrina (*Conc. Trid. Sess. XXIV. can. 12*) pertinent exclusive ad Ecclesiam. Agitur enim de matrimonio christiano, quod fuit a Christo elevatum ad dignitatem sacramenti, quale est inter baptizatos si contrahant valide (1).

661. Matrimonium considerari potest sub triplici respectu; scilicet, ut contractus *naturalis*, ut contractus *civilis*, ut *sacramentum*. Verum tres huiusmodi respectus in matrimonio christiano, non indicant nisi eius relationes ad varia obiecta, et absurde spectarentur tamquam constituentes tres species contractus diversas et separabiles.

662. Cum de matrimonio fuse agatur tum in theologia dogmatica tum in theologia morali, hic nobis dumtaxat considerandum venit matrimonium quatenus obiectum est iudicii ecclesiastici, atque etiam hoc pacto, ut in hac comple-

(1) Cr. *Epistolam Pii IX ad regem Sardiniae anno 1852.*

xione potissima innuenda nobis sint, reliqua exquisitiora praetermittere fas sit.

663. Porro matrimonium, prout obiectum est iudicii ecclesiastici, considerari potest:

a) ut *contrahendum*, ex obligatione orta per *sponsalia* rite inita. Huc pertinent *forma contrahendi*, *necessaria deliberatio*, *designatio certae personae*, *animus sese obligandi*, *mutua promissio*, *externa promissionis manifestatio*, quae omnia ad intrinsecam spectant sponsalium validitatem; itemque variae causae quibus possunt dissolvi ex ecclesiastica lege. Ex his enim omnibus controversiae multiplicis generis exurgere possunt circa sponsalia, quae ab ecclesiastico iudice sunt dirimendae.

b) Deinde spectari potest matrimonium ut iam *contractum*, idque dupli modo, prout consideratur vel ut *ratum* solummodo, vel ut etiam *consummatum*. Hinc vel agitur de dissolutione matrimonii *rati* et non *consummati* per auctoritatem Ecclesiae, hoc est summi Pontificis, vel de dissolutione matrimonii *rati* et *consummati* inter infideles ob conversionem unius ad fidem, iuxta modum ab Apostolo sancitum (I. Corinth. VII. 15); vel de *declaratione nullitatis* matrimonii *rati* et *consummati*, ob existens impedimentum dirimens, quando contractum fuit.

664. Impedimenta autem matrimonii distinguuntur in *dirimentia* quae matrimonium irritum efficiunt et *impedientia* quae illud illicitum reddunt. Dirimentia ex Ecclesiae doctrina et legibus continentur notis versiculis:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen;
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Si sis affinis, si clandestinus et impos;
Raptave sit mulier parti nec redditum tutae:
Haec facienda vetant connubia facta retractant.

Ubi tamen notandum est, impedimentum est, illud *clandestinitatis*, quod dicitur, vim habere tantum in iis locis ubi promulgatum est decretum concilii tridentini (*Sess. XIV. c. 1. de Ref. Matr.*) iuxta formam promulgationis omnino peculiarem ibidem statutam.

665. Ex istis impedimentis dirimentibus, quaedam matrimonium dirimunt ipso iure naturae, quaedam lege positiva divina, quaedam iure ecclesiastico. Porro in iisdem impedimentis, sicuti Ecclesia sola potestatem habet dispensandi, ita et hac potestate non eodem modo utitur.

666. Haec nobis abunde sufficientiunt, iis etiam praesuppositis quae fusius in theologia tum dogmatica tum morali discipulis traduntur, ut ea breviter innuere possimus, quae spectant ad causas matrimoniales proprie dictas, quatenus peculiaris attenditur forma processus canonici sive agatur de matrimonii dissolutione, sive de sola separatione coniugum a cohabitatione et thoro.

§. II. *De modo canonice procedendi in causis matrimonialibus.*

667. Ad iudicium ecclesiasticum circa causas matrimoniales quod ad formam iuridicam eas pertractandi pertinet, in primis habetur celeberrima constitutio Benedicti XIV. quae incipit *Dei miseratione 3 Novembris 1741*; quam tamquam normam adhuc sequuntur tribunalia ecclesiastica. Hinc si forte contra ipsam in conficiendis processibus, vel in testium examine, aliquid fuerit commissum, vel omissum, sanandi prius sunt huiusmodi defectus, ut procedi possit ad ulteriora.

668. Haec autem est series eorum, quae in ea constitutione continentur:

a) praemittitur, matrimonium iure tum naturali, tum divino indissolubile esse, et excessus devitari oportere, qui ex abusu oriuntur nimiae facilitatis in connubiorum dissolutione (§§. 1. 2.);

b) huiusmodi abusus variis ex causis oriri, sed nominatim ex minus accurate servata forma procedendi, sive ex parte iudicium, sive ex parte eorum qui causam agunt tum apud iudicem primae instantiae, tum apud iudicem appellationis (§. 3.);

c) hinc memorat Pontifex iam a se sollicitudinem impense adhibitam, ut causae matrimoniales iuxta sacrorum

canonum praescriptum, ac nominatim iuxta tridentinae synodi decreta, rite a iudicibus ecclesiasticis tractarentur; ac insuper mandat ut causae matrimoniales nonnisi episcopis, vel his deficientibus, iudicibus synodalibus *per commissiōnem* delegentur (§. 4);

d) quod vero ad ordinem et seriem iudiciorum in causis matrimonialibus servandum, statuit ut in singulis dioecesis, *defensor matrimoniorum* eligatur, cuius sit officium matrimonii validitatem tueri, idemque debeat semper iudicio adesse, iuramento praestito obeundi fideliter munus suum, et citari in omnibus actibus (§§. 5-7);

e) matrimonii defensor, si sententia data fuerit in prima instantia pro matrimonii controversi validitate, appellare ab ea non debet; si vero sententia data sit contra matrimonii validitatem, appellationem ab ea debet omnino interponere, vel adhaerens illi parti quae pugnabat pro validitate, vel ex officio (§. 8);

f) post unicam sententiam sive appellatum sit, sive non appellatum, etiam ob culpam partium vel defensoris matrimonii, nemini licet ex coniugibus ad alia vota transire absque polygamiae criminis, et poenis contra ipsum statutis (§. 9);

g) instituto iudicio appellationis, constitui quoque in eo debet, modo superius dicto et iisdem iuribus ac officiis, matrimonii defensor; qui, si iudex appellationis sit metropolitanus aut nuncius Sedis Apostolicae, aut episcopus vicinior, ab his erit deputandus; si vero iudex appellationis sit commissarius delegatus a Sede Apostolica (qui non habet proinde ordinariam iurisdictionem), et careat defensore matrimonii, eo uti debet defensore qui constitutus est ab Ordinario dioeceseos, in qua iudex delegatus causam cognoscit, etiamsi esset illa dioecesis in qua factum est iudicium primae instantiae (§. 10);

h) si in iudicio appellationis detur sententia conformis iudicio primae instantiae, pro matrimonii nullitate, licet coniugibus novas nuptias contrahere, nisi alterutri, ob aliquod peculiare impedimentum vel legitimam causam, sit prohibitum. Attamen etiam post sententiam secundam

conformem, semper ius maneat ac privilegium causarum matrimonialium, ut nunquam transeant *in rem iudicatam*; adeo ut si quid novi detegatur, in controversiam iudicialem iterum possint revocari; quin imo defensor matrimonii possit appellationem interponere, quae appellatio suspendit executionem; idque fieri debet etiam in iudicio tertiae, et ulterioris instantiae (§. 11):

Subdit ea quae spectant ad honorarium solvendum ipsi defensori matrimonii (§. 12);

i) haec omnia servari debent in causis matrimonialibus, quae extra romanam curiam pertractantur. Quod vero spectat ad causas quae Romae disceptandae sunt, haec statuit Pontifex: “*Cum earum cognitio in prima instantia ad S. R. Ecclesiae cardinalem in praefata Urbe eiusque suburbitis et districtu Vicarium nostrum in spiritualibus pro tempore spectet mandamus ac iubemus, ut omnina et singula quae in aliis causis extra Romanam Curiam pertractandis praescripta fuerunt, nempe ut iudicium peragatur citato et auditio defensore matrimonii ab eodem cardinali Vicario deputato, aliaque ut supra, omnino serventur.* Tum etiam in aliis causis que in prima instantia ex consensu partium vel in secunda, per appellationem ad Sedem Apostolicam, omissio medio, interpositam, vel in tertia Romam deferuntur: quas omnes iudicari volumus vel in Congregatione S. R. Ecclesiae Cardinalium super interpretatione et executione Concilii Tridentini, vel in causarum Palatii nostri auditorio, dummodo Nobis et Romano Pontifici pro tempore iustis ex causis non videatur particularis congregatio S. R. Ecclesiae Cardinalium vel Romanae Curiae praelatorum deputanda. Cum autem causa super matrimonii nullitate agitabitur in dicta Congregatione S. R. Ecclesiae Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, defensor matrimonii a Cardinale praefecto eiusdem Congregationis; si vero in Palatii nostri auditorio, ab auditore decano praefati tribunalis; si demum in Congregatione particulari, a persona eiusdem Congregationis digniore deputetur. ” (§. 13);

k) causa hoc modo absoluta etiam in curia per unicam sententiam non censemur, ita ut liceat coniugibus aliud matrimonium inire, sed alterum debet institui iudicium appellationis ad instantiam defensoris matrimonii in recensitis tribunalibus respective; sed quoad congregationem concilii, in eadem congregatione; quoad congregationem particularem ab altera particulari congregatione a Pontifice deputanda; quoad auditorium palatii Apostolici, vel ab aliis auditoribus *per turnum*, si non omnes interfuerunt primo iudicio, vel iterum ab omnibus si omnes interfuerunt primo iudicio, et nonnisi post duas sententias conformes pro matrimonii nullitate, contra quas nulla fuerit appellatio interposita, liceat coniugibus novum matrimonium inire (§. 14);

l) denique pro dispensatione matrimonii rati et non consummati, quae a Romanis Pontificebus ut plurimum pro voto consultivo remittitur ad S. Congregationem concilii vel particularem congregationem, statuit Pontifex, ut duplex libellus in quo dispensatio petitur, accurate proposita facti specie, et recensitis causis petendi, ad unum Summum Pontificem dirigatur; qui unus iudicare debet an illum reiiciat, vel pro examine et voto consultivo, ut dictum est, remittat, ita tamen ut postquam votum huiusmodi consultivum editum fuerit, nonnisi a Summo Pontifice res ipsa definiatur (§. 15). Sequuntur clausurae consuetae.

m) Ex hac rerum serie apparent, quinam sit statutus ordo canonice procedendi in causis matrimonialibus.

669. Nominatim vero cum in causis matrimonialibus agitur de impedimento potentiae, *inspectio corporis* est adhibenda. Ad hoc animadvertisendum est potentiam triplicem recenseri, hoc est *perpetuam vel temporalem; antecedentem, vel subsequentem, absolutam vel relativam*, prout vel nunquam tolli potest, aut matrimonium praecessit, aut denique quoad omnes omnino mulieres vel viros respective locum habet, vel contra solum est ad tempus, aut matrimonium subsequuta est, aut solum existit respectu determinatae personae. Porro impedimentum dirimens potentiae exurgit ex potentia antecedente et perpetua, sive sit absoluta sive relativa. Discrimen est tantum in hoc quod pars laborans

impotentia absoluta omnino a coniugio debet abstinere, dum contra pars laborans impotentia relativa declarata nullitate prioris coniugii, potest ad alia vota transire. Ad huiusmodi impotentiam evincendam, ex qua demonstretur matrimonium non fuisse consummatum, adhibetur tum physica corporum inspectio, tum testimonium iuratum, ut dicitur, *septimae manus*, ex quo praesumptio oritur de veritate dictorum ab ipsis coniugibus, qui *soli* possunt impugnare matrimonium ratione impotentiae. Dicitur autem testimonium iuratum septimae manus illud, quod simul cum coniugibus proferunt septem consanguinei, tum ex parte viri tum ex parte mulieris, vel his deficientibus etiam vicini, qui affirmant se in ea esse sententia, matrimonium nunquam consummatum fuisse. Antiquitus multum fidebatur *signis virginitatis*: verum ex praesenti plurimum etiam sapientiorum medicorum iudicio, signa huiusmodi satis dubia sunt. Hinc factum est ut etiam sacra congregatio concilii recentissime cum ageretur de hoc impedimento, ob invincibilem mulieris repugnantiam, ab inspectione corporis exigenda non semel abstinuerit (1). Quod vero pertinet ad modum causam retractandi, ille est superius recensitus ex constitutione Benedicti XIV; scilicet, nonnisi duplice prolata *conformi sententia* matrimonii nullitas declarari potest; et insuper nunquam transit in rem iudicatam, etiamsi coniuges ita separati, vel alteruter, aliud matrimonium inierint.

670. Quamvis matrimonium per se sit indissolubile, potest tamen ratione minus perfecta dissolvi, scilicet non quoad *vinculum*, sed quoad *thorum* et *habitationem*. Quae de re peculiaris confici debet in curia episcopali processus, ut dein deveniri possit ad separationis huius imperfectae sententiam; pro qua causae sane gravissimae requiruntur.

671. Itaque causae omnes matrimoniales, quae ad ecclesiasticum forum pertinent, vel sunt de sponsalibus vel de nullitate matrimonii, vel de separatione quoad thorum, et habitationem. Hae enim *exclusive* pertinent ad iudices ecclesiasticos. Quae autem respiciunt dotem, alimenta alios-

(1) S. C. C. in Tarnovien. matrim 4 Febr. 1874.

que civiles effectus matrimonii, pertinent ad forum per se saeculare, quamquam ex *continentia causae* Ecclesia eas sibi possit etiam vindicare.

SCHOLION

Ad dispensationes quod attinet ab impedimentis matrimonium dirimentibus, pro utroque foro obtainendas, leges habentur tum pro earum impetracione tum pro earum executione.

Quae a Sede Apostolica conceduntur duplex praecipuum et ordinarium organum habent; scilicet Datariam et Poenitentiariam. Dataria dat dispensationes pro foro externo ab impedimentis publicis vel de facili publicandis. Poenitentiaria pro foro interno et pro impedimentis occultis. Sunt tamen quaedam exceptiones. In Dataria taxa aliqua imponitur, in Poenitentiaria gratis omnia conceduntur. Hinc quandoque pro pauperibus etiam in foro externo adhibetur.

Poenitentiariae tribunal non cessat morte Pontificis, Datariae vero tribunal desinit. Formulas pro petendis dispensationibus ab utroque, passim apud theologiae moralis vel compendiarios scriptores reperies.

Dispensationis executio episcopo committitur a Dataria, confessario vero et plerumque in actu confessionis facienda, a Poenitentiaria.

Cf. Pyrrhum Corradum, *Praxis Dispensationum Apostolicarum* libb. VII et VIII.—Giovine, *De Dispensationibus matrimonialibus Consultationes canonicae*.—Nominatim vero confer Feije “*De impedimentis et dispensationibus, matrimonialibus*, edit. 3 Lovani 1885.

SECTIO III.

De causis criminalibus clericorum.

672. Quemadmodum systema legum habetur quo Ecclesia ad actum reducit potestatem suam legiferam et iudicariam, ita debet haberi legum systema quo exercitium po-